

In de afgelopen jaren is in de agrarische wereld een nieuwe groep koolzaadrassen op de markt gebracht. Dit zg. dubbelnul-koolzaad verbetert de afzetmogelijkheden van het produkt aanzienlijk, maar houdt tevens een dodelijke bedreiging in voor reeën die er teveel van eten.

NIEUWE KOOLZAADRASSEN BEDREIGING VOOR REEËN

DUBBELNULKOOLZAAD LIJKT UIT AGRARISCH oogpunt momenteel het ras van de toekomst. Voorheen kon raapolie vrijwel alleen gebruikt worden voor smeermiddelen. Door rassen te kweken met een laag gehalte aan het voor menselijke consumptie schadelijke erucazuur werd de olie veel geschikter als grondstof voor voedingsmiddelen en daarmee een konkurrent voor zonnebloem- en sojaolie. Zo ontstonden de enkelnul-rassen. Het schroot dat na verwerking van dit enkelnul-koolzaad overblijft is echter ongeschikt als veevoer doordat het bitterstoffen bevat die de spijsvertering bij dieren verstoren (zg. glucosinolaten). Vandaar dat men is gaan werken aan rassen die ook deze stoffen vrijwel niet bevatten: de dubbelnul-rassen.

Sterfgevallen

In Nederland is vorig jaar het eerste dubbelnul-ras geïntroduceerd, maar in Duitsland en Oostenrijk wordt het al sinds 1986 verbouwd. Daar deden zich dan ook de eerste sterfgevallen onder reeën voor, waarvan inmiddels wetenschappelijk is aangetoond dat ze met het koolzaad in verband staan. In december 1986 werden in Oostenrijk in de omgeving van 00-koolzaadvelden de eerste reeën gevonden die ernstige storingen in hun gedrag vertoonden: ze hadden een slechte konditie, waren apathisch, nagenoeg blind en reageerden niet op geluid. In de omgeving werden ook dode exemplaren aangetroffen.

Vroeger werd door het wild ook wel koolzaad gegeten, maar met mate: het was gewoon niet lekker. Nu de bitterstoffen ontbreken wordt het aantrekkelijk om er grote hoeveelheden van te eten, m.n. 's winters als er weinig ander voedsel voor handen is.

En juist die grote hoeveelheden zijn kwalijk:

de problemen gaan zich voordoen als het dieet voor meer dan 25 % uit koolzaad bestaat en worden fataal als dat percentage oploopt tot 50 %.

Koolzaad bevat veel eiwitten en weinig vezelachtig materiaal; hierdoor ontstaat een schuimachtige substantie in de pens en wordt de pensflora verstoord. Het eigenlijke vergif wordt onder invloed van de mikro-organismen in de pens gevormd (hetgeen verklaart waarom juist herkauwers er gevoelig voor zijn: de pens is de voormaag, waar het ongekauwde voedsel bewaard wordt). Het in het koolzaad voorkomende SMC0 (S-methyl cysteine sulfoxide) wordt hier omgezet tot dime-

thyl-disulfide, een vergif dat de rode bloedlichaampjes aantast. Het gevolg is bloedarmoede, beschadiging van het centrale zenuwstelsel en van het spierweefsel van het hart. Met name jonge dieren zijn het slachtoffer.

Nederland

In Nederland zijn nog geen slachtoffers aangetroffen. Dubbelnul-koolzaad is het afgelopen jaar ('88/'89) nog niet op grote schaal verbouwd en de totale oppervlakte koolzaad is hier beperkt (gemiddeld 10.000 ha). Wel worden de boeren aangemoedigd snel op de nieuwe rassen over te schakelen: met ingang

van 1991 verleent de EG alleen nog steun op de 00-rassen. En zonder die steun is koolzaad op dit moment niet rendabel in ons land. (In W-Duitsland, Frankrijk en Engeland is overigens wel een flinke toename van het areaal zichtbaar).

Dat het waarschijnlijk toch aantrekkelijk blijft het te verbouwen hangt samen met de plaats van koolzaad in de vruchtwisseling. Een voordeel is bovendien dat het in augustus gezaaid kan worden en het jaar daarop in juli de grond weer uit is.

Veredeling

Vooralsnog geven de 00-rassen (onder druk van de EG-maatregelen versneld ingevoerd) in Nederland wat lagere opbrengsten dan de oude rassen en zijn ze ziektegevoeliger. Bij veredelingsbedrijven wordt echter hard gewerkt aan het verhelpen van deze nadelen. Is het reeënprobleem voor deze mensen actueel? Zeker niet overal. Een vertegenwoordiger van het RIVRO (Rijksinst. voor rassenonderzoek van cultuurgewassen) in Bennekom verzekerde mij dat de hele zaak vijf jaar geleden in Duitsland een storm in een glas water was geweest. Het ging toen om een massale sterfte onder hazen, die mogelijk veroorzaakt is door een te hoog nitraatgehalte in het koolzaad. Van het inmiddels aange- toonde verband met reënsterfte was men in Bennekom niet op de hoogte.

Geheel anders ligt dat bij rassenveredelings- bedrijf Semundo in Ulrum. Directeur K. P. Wouda beschikt over alle wetenschappelijke informatie, die per fax vanuit Duitsland binnenkomt. Wel is hij enigszins gefruiteerd over de nu en dan ongenueanceerde aanvallen die de agrarische sektor vanuit de pers te verduren krijgt. *'Men moet er begrip voor op kunnen brengen dat wij bij de veredeling niet bij voorbaat op dit soort gevolgen bedacht kunnen zijn. Wij sluiten de ogen hier niet voor, maar men kan niet van ons verwachten dat we bij de eerste geruchten die hieromtrent binnenkomen de veredeling stopzetten'*. Semundo is een internationaal bedrijf, met vestigingen in Duitsland, Frankrijk, Italië, Engeland en Nederland. De Nederlandse vestiging houdt zich met graanveredeling bezig; de nieuwe koolzaadrasen worden in Duitsland ontwikkeld en in Ulrum getest op Nederlandse omstandigheden.

Dit jaar voornamelijk dubbelnul

In '89 werden twee nieuwe 00-rassen op de rassenlijst toegelaten en in augustus werd, al-

Directeur K. P. Wouda

dus de heer Wouda, voor het overgrote deel dubbelnul koolzaad ingezaaid.

Winterkoolzaad staat 's winters als rozet op de akker, komt in het voorjaar tot bloei en wordt in juli geoogst. Vanwege de gunstige prijzen is dit jaar weer meer ingezaaid dan vorig jaar. In Noord-Groningen schat Wouda het areaal op 6000 ha tegen 4000 in 1988.

In Nederland wordt koolzaad eigenlijk alleen in Noord-Groningen en in de Flevopolders verbouwd. In Groningen zal dat ook zeker zo blijven, zolang de prijzen behoorlijk zijn. Koolzaad is hier van groot belang voor de vruchtwisseling, m.n. op zware klei. Graanboeren kunnen hun bouwplan ook aanvullen met gewassen als aardappelen en suikerbieten, maar deze zg. rooivruchten zijn ongeschikt voor zeer zware klei omdat je ze daar bij slecht weer niet de grond uit krijgt. Koolzaad is in die gebieden een goed alternatief, het kan bovendien geoogst worden met dezelfde apparatuur als het graan.

In de Flevopolders is het voornamelijk de Rijksdienst IJsselmeerpolders (RIJP) die

koolzaad verbouwt. Naarmate er meer grond in pacht wordt uitgegeven zal het areaal hier waarschijnlijk afnemen. Bij de RIJP is overwogen om in verband met het gevaar voor reën voorlopig langs bosranden waar reën zitten de oude rassen te blijven verbouwen. Zoiets kan bij een instantie als de Rijksdienst.

Slachtoffers proberen te voorkomen

Voor de individuele boer zal het veel moeilijker zijn om met de reën rekening te houden. Inmiddels heeft de vereniging 'het Reewild' onder redactie van reëenbioloog J. Poutsma uit Haren een folder uitgebracht met informatie en mogelijke maatregelen om reëensterfte te voorkomen. Het gevaar zit in grote aaneengesloten arealen en een gebrek aan voedselalternatieven. De folder raadt aan 00-koolzaad niet binnen 1 km van reëen-overwinteringsplaatsen te verbouwen, koolzaad af te wisselen met gewassen als winterrogge, zo mogelijk bramen of jonge eiken aan te planten en de reëen bij te voeren met ruw vezelrijk voedsel als weidehooi. Tenslotte zou de grootte van de akkers tot 1 ha beperkt moeten blijven. Deze laatste wens acht de heer Wouda niet realiseerbaar. Volgens hem moet een koolzaadveld minimaal 4 ha zijn om te kunnen lonen. Maar voor het overige denkt hij wel dat de gemiddelde boer bereid zal zijn om aan de initiatieven van 'het Reewild' mee te werken en zodoende het aantal slachtoffers zo veel mogelijk te beperken.

Inmiddels is het probleem in elk geval ook via het weekblad 'de Boerderij' onder de aandacht van de agrariërs gebracht. En van hên zal toch waarschijnlijk vooral de hulp moeten komen voor het Nederlandse ree, dat dit jaar nietsvermoedend z'n eerste dubbelnul koolzaadwinter in gaat. ●

Literatuur

Underscheke, prof. dr. K. e.a.: 'Gehufte Rehwild-verluste nach der Aufnahme von O/ORaps. Inst. für allgemeine und experimentelle Pathologie der Univ. Wien.

Poutsma, ir. J.: 'Dubbelnul koolzaad, levensgevaarlijk', de jager nr 22, 1988.

Bonthuis, ir. H.: 'Koolzaad teler heeft dringend behoefte aan dubbelnul rassen', 'Dubbelnul is voldoende'. Boerderij/akkerbouw (73) 30 aug. 1988.

Wielen, S. v.d. en Lohuis, H.: 'Koolzaad' Boerderij 73-no. 34, 24 mei 1988.

'Zum stand der Kenntnisse über O/ORaps und Wildsterben', Raps 6 jg. 1988.

Folder ver. 'het Reewild', Leusden: 'Dubbelnul koolzaad gevaarlijk voor reën'.